

EURÓPA LEGNAGYOBB ŐSBÜKKÖSE

Európa legnagyobb érintetlen bükkerdejét Kárpátalja hegyei között találjuk. Az egykori főúri vadászterületen – jelenleg szigorúan őrzött bioszféra-rezervátumban – megcsodálhatjuk az érintetlen természet igazi arcát, ahol az évszázados fák között ma is medvék barangolnak. Mindez a magyar határtól alig nyolcvan kilométerre vár bennünket...

KÁRPÁTALJA EGYIK KISVÁROSÁNAK FŐTERÉN állunk vadbiológus kollégámmal, és ismerkedünk a látvánnyal. A magyar emléktáblát is hordozó katolikus plébániatemplommal szemközt az ortodox templom aranyozott hagymakupolái ragyogják vissza az őszi Nap fényét. A folyón átívelő, nagy forgalmat bonyolító híd töredezett aszfaltján ütött-kopott Ladák, kormot okádó távolsági buszok és vadonatúj luxus-terepjárók kerülgetik a gödröket. Néha egy-egy, szovjet időket idéző, farönköket szállító nyerges vontató is feltűnik, hatalmas vízfüggőnyt szórva a járdára a kátyúból. A helyenként monarchiás hangulatú, de sok északias faházzal is rendelkező városrészek között a gyalogosforgalom egy része acélsodronyból és deszkából készült függőhidakon zajlik, melyek több helyen is összekötik a fehérén habzó Tisza két partját. A sajátos képi egyvelegnek csodálatos háttérrel adnak az Északkeleti-Kárpátok sötétlő hegyei, a lejtőkön teraszosan kialakított, harsányan világoszöld legelőkkel. Rahóban vagyunk. A kezdetektől vegyes etnikumú, nyolcadrészt ma is magyarok lakta város ad otthont a Kárpátok Bioszféra Rezervátum Központjának, amelyet negyvenöt évvel ezelőtt hoztak létre Ukrajna e félreeső sarkában.

Őserdők nyomában

A bioszféra-rezervátumok alapelve világszerte olyan területek kialakítása, ahol a helyben élő emberek fenntartható tájhasználat mellett a természetvédelmi célok is megvalósulhatnak. Az 1968-ban alapított Kárpátok Bioszféra Rezervátum nyolc, egymástól elkülönülő részből áll, melyek összterülete több mint 50 000 hektár. Úti célunk, az Uholka–Syrokyj–Luh őserdőtömb (8800 ha érint)

ÜRES RÖNKSZÁLLÍTÓ TEHERAUTÓK RAHÓ FŐUTCÁJÁN (balra lent)

ŐSERDEI FORMAVILÁG

Az „áttört gyökerű”, fiatal fa egy mára elkorhadt fatörzsön csírázva kezdte életét

tetlen őserdővel) a Kraszna-havas déli, Tiszára néző lejtőin terül el 350–400 m tengerszint feletti magasságban. A méretek viszonyításához támpontul érdemes megjegyezni, hogy az Alpok legnagyobb kiterjedésű őserdeje, az ausztriai Rothwald mindössze 440 hektár – ami a budapesti Margit-sziget kb. négy- és félszerese.

Kísérőink természetvédelmi örök, de – a tőlünk keletre jellemző modellnek megfelelően – leginkább egy felfegyverzett milícia tagjaira emlékeztetnek, leszámítva a terepszínű ruházatot kiegészítő esernyőket, amelyet egyébként az ukrán, illetve osztrák kutatók is előszeretettel használnak az esőkabát mellett. Folyamatosan esik az eső, ami erőfelé meglehetősen gyakori, az éves csapadékösszeg 1100 mm körül alakul. A társaság egyik legszínesebb egyénisége – csaknem kétméteres termetével, hosszú, ősz szakállával – egy tekintélyes német professzor. Egy beszélgetésünk alkalmával földrészünk képmutató hozzáállását elemzi: „Kárhozzátjuk a trópusi országokat, miközben Európában alig teszünk valamit az őserdők megőrzéséért.” Ennek ellenére Németországban már több, őserdőhöz közeli állapotú bükkerdő-maradványt is védetté nyilvánítottak az utóbbi évtizedekben, melyeket a kárpáti (szlovákiai és ukránjai) bükkös őserdőkkel közösen vettek fel 2007-ben az UNESCO Világörökség-listájára.

Famatuzsálemek és harkályok

Az uholkai őserdő a folyamatosan permetező esőben harsogózöld, kirobbanó formáját mutatja. A keskeny ösvény néha megdöbbenő méretű fák között visz, de változatos szerkezetű, sokszintű facsoportok, cserjék is gazdagítják a képet. Vadbiológus kollégám szerint a hazai erdőkhöz viszonyítva szokatlanul egészséges aljnövényzetben haladunk, ami itt alighanem a nagy testű növényevőket – szarvasokat, őzeket – kordában tartó medve-, farkas- és hiúzállománynak köszönhető. Az erdő részletes felmérésére 2010-ben került sor, svájci szakmai irányítással – az alpesi országhoz társított sztereotípiáknak megfelelő maximális precizitással. Kimutatták, hogy az erdő fafajait 97%-ban a bükk képviseli, a többi tizenöt faj – köztük hegyi juhar, hegyi szil, gyertyán, magas kőris, jegenyefenyő – mindössze 3%-ban fordul elő. A 80 cm-nél nagyobb átmérővel rendelkező, idős fákból hektáronként átlagosan 10 db található. Koruk meghaladhatja a 300 évet is. A legvastagabb megmért bükk 140 cm átmérőjű, míg a legmagasabb eléri az 53 m-t. Mellétük természetesen a fák valamennyi korosztálya képviselteti magát, legnagyobb számban az ujjnyi vékony újulat – a „bölcsődések”. A fatömeg több mint 20%-át az álló és

TÖBB SZÁZ ÉVES FÁK TÖVÉBEN

PIHENŐ A HÍRES KÖHÍD ALATT (balra fent)

fekvő holtfa teszi ki – ezek adják meg az őserdők igazi karakterét. (Egy szlovák kollégám szerint méretes holtfa szerepeltetése nélkül nem igazán lehet őserdőről jó fotót készíteni.)

Az érintetlen őserdőkre jellemző, hogy a más-hol ritka fajok is gyakrabban – az évezredek alatt természetesen kialakult arányban – fordulnak elő, ezáltal az egész életközösség – mint rendszer – egészségesebben működhet. A medvén, farkason, hiúzon kívül itt még gyakori a vadmacska és a nyérc is, de az olyan nagy termetű erdei madarak is, mint a fekete gólya vagy az uhu. Őserdő-specialistának számít valamennyi harkály és egy sor denevér, amelyek az idős, odvas fákhöz kötődnek. Jellegetes lepkefaj a T betűs pávaszem. Az őserdők növényfajaira szintén igaz, hogy nem elsősorban a fajlista tér el a gazdasági erdőben megszokottól, sokkal inkább annak teljessége vagy az egyes fajok gyakorisága.

Őserdők Magyarországon?

Közép-Európa őserdeinek jelentős része a történelmi Magyarország területén őrződött meg. Bár szinte teljesen kimaradt a kollektív emlékezetünk-ből – ennek felismerése korán megtörtént. Fuchs Frigyes felvidéki erdész tollából már a 19. század közepén részletes leírásokat olvashatunk a kárpáti őserdők elhelyezkedéséről, tulajdonságairól, sőt eszmei értékéről is. Becslései szerint az akkori Magyarországon mintegy 575 000 hektár őserdő lehetett, a korabeli erdőterület kilencedrésze. Ennek egyik utolsó – legnagyobb – maradványa az ezeréves országhatár közelében elterülő Uholka-őserdő. Bár néhány apró őserdőfolt kutatási célú védetté nyilvánítása a 20. század első éveiben már megtörtént, a tudományos megalapozottságú természetvédelem beindítását Kárpátalján elsősorban a csehszlovák időkben itt dolgozó Alois Zlatník érdemének tekintik. Időközben az őserdők az egész Kárpátokban erősen megfogyatkoztak. A mai Magyarországon egyedül a Kékes északi oldalán található, alig 55 hektáros foltocskát tartják e megnevezésre méltónak a szakemberek. Az őserdők igazi értékeinek felismerése még mindig várat magára.

SZÖVEG ÉS KÉP: GÁLHIDY LÁSZLÓ